

PRE
KNIHU MI
ZAVRELI
MUŽA

ROZHOVOR
S MARTOU LIČKOVOU

Z rozhovoru Matúša Kostolného s Martou Ličkovou v denníku *SME* 6. 8. 2014.

Ako ste sa dostali k prekladaniu z ruštiny?

Na konci leta v roku 1944 som sa chystala do školy do Banskej Bystrice, tá však ostala pre Povstanie zatvorená a tak sme mali dlhé prázdniny. Zostali sme doma. Venovali sme sa samovzdelávaniu. Výborne som sa naučila po rusky, pretože v decembri prišiel front až do Bátoviec, priamo k nám do domu.

Ako sa z rodiny evanjelických farárov stane komunistka?

Z detského vzdoru a hlavne pre vojnu. V Sovietskom zväze sme videli ideál, oproti nemeckému fašizmu to vyzeralo ako krásna nádej. Bol to náš utopický socializmus. Vlastne až do roku 1956 sme nevedeli, čo sa deje naozaj. V septembri 1968 sme obaja s mužom vystúpili zo strany. Bolo po ilúziách.

A ako sa na to pozerali vaši doma?

Oni mali rozum, oni vedeli. My sme sa však na nich pozerali z výšky mládežníckej istoty a mysleli sme si, že ničomu nerozumejú. Ne-prebralo ma ani to, keď môj starý otec musel vstúpiť do družstva a my sme mu v Bratislave kupovali vajčká či mlieko a posielali mu to do Bátoviec, aby on splnil družstevné normy. Myslela som si, že to naozaj bude tak, že všetci ľudia si budú rovní a verila som. Bludy.

Ako ste sa dostali k Solženicynovi?

V roku 1966 sme boli viacerí na medzinárodnej prekladateľskej konferencii v Moskve, keď tam bol spisovateľský zjazd a vylúčili ho zo Zväzu

spisovateľov. Keď sme sa vrátili, začali sme pátrať, či neexistujú aj ďalšie jeho texty a či by sa k nim nedalo dostať. Časopis *Slovenka* sa rozhodol k svojmu 20. výročiu uverejniť texty najpopulárnejších súčasných autorov z okolitých krajín. Ja som im navrhla, aby sme oslovili aj Solženicyna, ktorý je v Rusku vychytený. Cez Zväz sovietskych spisovateľov som získala jeho adresu v Riazani. Napísala som mu list a on promptne odpovedal. Poslal malý úryvok z *Rakoviny*. To sa však do Slovenky nehodilo a uverejnili ho vo víkendovej *Pravde*. Bolo z toho veľké haló. No ešte dôležitejšie bolo, že sme získali adresu a kontakt.

Uvedomovali ste si už vtedy, že za to môžete prísť trest?

Brali sme to veľmi športovo. Nikomu nám nenapadlo, že by mohol za to ísť niekto do basy. Ved'v tom čase bolo uvoľnenie.

Čo ste urobili potom?

Kultúrny život vyslal Pavla Ličku spolu s Rudom Olšínským na reportáž do Moskvy. Môj muž chcel hlavne urobiť rozhovor so Solženicynom. Vybavili si povolenie a keďže mali adresu v Riazani, vydali sa ho hľadať.

Ako sa vášmu manželovi podarilo pre-svedčiť ho, aby mu okrem rozhovoru dal aj rukopis dovtedy nezverejnenej knihy?

Strávil uňho celý deň. V tom čase sa so Solženicynom ešte nik zo zahraničia nestretol. Paľo tam s tým už išiel, že by chcel získať aj nové texty. Pýtal sa ho, či si uvedomuje, že ak sa mu nepodari dostať rukopisy von, doma ich nevydajú a on ešte k tomu pôjde späť do tábora. Solženicyn mu na to povedal: Tak to teda zoberte a naložte s tým podľa svojho uváženia.

Ako sa mu podarilo rukopis prenieť?

Odovzdal mu strojopis románu Rakovina na tenkom, preklepovom papieri. Paľo to zabalil do kufra medzi svoje poznámky, materiály. Trápol, keď išiel cez hranicu, ale našťastie prešiel.

Ako sa dostala Rakovina na Západ?

Hneď po návrate napísal reportáž zo stretnutia so Solženicynom, ktorá obletela svet. Bol to vôbec prvý rozhovor s ním. Nik vtedy nevedel, aký je to človek. Za krátky čas sa u nás doma objavil mladý Angličan Nicholas Bethell, lord, ktorý vyštudoval ruštinu a zaoberal sa východnou Európou. Prečítal si tú reportáž, prišiel a ponúkol, že môže dielo dostať do Británie a zabezpečiť, aby to tam vydali.

Pokúsili ste sa, aby to vyšlo na Slovensku?

Veď to aj vyšlo. Rakovinu rýchlo preložila moja sestra Magda Takáčová a pred okupáciou ešte aj stihla vyjsť, ale potom ju stiahli.

Ako sa podarilo zabezpečiť vydanie v Británii?

Slordom Bethellom sme sa spriatelili, opakovane prišiel na Slovensko a boli sme dokonca aj v Londýne. Tam musel Paľo vydavateľovi odprisahať, že má poverenie od Solženicyna, že môže Rakovinu vydať.

Kedy ste pre tú knihu začali mať problémy?

Už pred okupáciou bolo jasné, že to nebude jednoduché. Naozaj zle však začalo byť hneď po príchode Rusov. Paľo totiž okrem prenešenia Solženicyna, začal písať aj do *Guardia-*

nu, Timesov, vystupoval v BBC, kde napríklad hovoril o okupácii. Začali okolo neho krúžiť. Zobrali mu pas.

Varovali vás, že mu hrozí väzenie?

Nie. Prvého septembra 1970 o ôsmej ráno nám niekto zazvonil na bráne. Pred domom boli traja civili, Paľo ešte v pyžame. Ukázali nám, že majú povolenie na prehliadku domu. Museli sme sedieť v izbe a oni sa nám prehrabovali v stole, v knižnici, vo všetkom. Zhabali, čo chceli. V tom čase žiadneho zo slovenských novinárov či spisovateľov ešte nezatvorili.

Vedeli ste, čo bude nasledovať?

Nechápali sme to. Po nejakom čase Paľovi povolili, že sa môže ísť osprchovať a prezliecť, lebo pôjde s nimi. Vklzla som za ním do kúpeľne a povedal mi, aby som zavolala kolegom a oznámila im, čo sa deje. Pýtala som sa ho, či vie, čo to znamená a kedy sa vráti. Povedal mi: Nevie, ale nevyzerá to, že by to malo byť skoro. Domov sa dostal o rok a pol.

Čo ste vtedy urobili?

Stále som nevedela, čo sa robí. Išla som na súd a tam som sa opýtala. Povedali mi, že ho zadržali pre protištátnu činnosť. Vyzeralo to veľmi zle. Paľo mi poslal list, že sa mám obrátiť na známeho advokáta, ktorý aj prispieval do *Kultúrneho života* a aby som ho požiadala, nech sa prípadu ujme. Vedúci advokátskej poradne mi však povedal: To nerobte, emigrovala mu dcéra a má ťažkosti. Tak som poprosila priamo jeho. Povedal mi: Radšej by som robil ďalej rozvody, ale čo už. Hneď mi vysvetlil, ako sa mám správať. Že nemám nič povedať, že sa mám hrať na úplne sprostú.

Často vás vypočúvali?

Skúšali to na mňa. Prišli po mňa a pýtali sa, kto k nám chodil, s kým sme sa stretávali. Jednému eštebákovi raz tiekli nervy a nakričal na mňa: Pani, nerobte zo seba hlúpu, viem, že všetko viete. Bolo to veľmi nepríjemné.

Ako je možné, že ste sa nezospali?

Keď je zle, tak sa nemôžete zospať. Mala som tu celú rodinu. Takmer storočnú mužovu skvelú mamu, deti. Dcéru našťastie ešte stihli tesne predtým prijať na vysokú školu, synovi znemožnili nastúpiť do zamestnania. On už mal dvadsať a aj jeho otravovali. Raz ho držali 24 hodín.

Z čoho vášho manžela obvinili?

Nevedeli to ani poriadne spísať. Po siedmich pojednávaniach obžaloba znela: hanobenie republiky, ohováranie našich politických činiteľov v zahraničí a styk s nepriateľskými živlami. Dali tam aj ťažký prečin: verejné púšťanie Krylových piesní a rozširovanie jeho textov.

Ako často ste manžela mohli navštevovať?

Prvý raz mi to dovolili na Štedrý deň ráno. Po takmer štyroch mesiacoch. Ale to tiež len nakrátko. Vtedy ešte stále sedel vo vyšetrovacej väzbe.

Prečo uväznili práve jeho?

Veľmi ho mali v zubocho, ale nebol zas až natolko známy človek, aby to vyvolalo priveľký rozruch. Aj dnes si myslím, že to mal byť odstrašujúci proces, aby si novinári nedovoľovali.

Na Slovensku hneď po auguste 1968 poslali z novinárov do väzenia iba vášho manžela**a Ladislava a Agnešu Kalinovcov.**

Áno. Asi zhodou okolností sa to prepojilo. Keď Paľa prepustili z Ilavy, sedeli sme celá rodina doma. Zničení, vyčerpaní. Na druhý deň skoro ráno strašné cenganie a zobrali ma na výsluch. Nechájala som prečo, netušila som, čo sa deje. Myslela som si, že kvôli mužovi. Postupne sa vypytovali na Kalinovcov, ale pýtali sa ma aj na ľudí, ktorých som naozaj ani nepoznala. Pustili mi nahrávku, že to je predsa môj hlas. Ale nebola som to ja, bol to len podobný hlas. Keď ma doviezli späť domov, dozvedeli sme sa, že Kalinovcov zaistili a vypočúvali viacerých ich priateľov.

Nadalej vás sledovali?

Áno, až do manželovej smrti v roku 1988. Sledovali náš dom, chodili všade za ním. Vedeli sme, že nám odpočúvajú telefón, čítajú listy. Do telefónu sme nič dôležité nehovorili. Mohli si akurát vypočuť, ako si naše mamy rozprávajú recepty.

Ako vám to zmenilo život?

Otravovali všetkých, kto k nám prišiel. Každému hrozila nepríjemnosť. Tak k nám chodili už iba najbližší priatelia. Palo nechcel veľmi chodiť von. Nechcel, aby spôsobil problémy iným ľuďom, ale už ani nevládal. Z väzenia sa vrátil bez sily.

Čo ste robili vy?

Musela som sa starať, aby sme prežili. Napríklad knihu Agathy Christie Hroziaci prst, ktorú ešte pred väzením preložil manžel, chcel Slovenský spisovateľ vydať na moje meno. Medzičasom však zakázali prekladať aj mne, tak preklad vyšiel na moje dievčenské meno. To sa

však podarilo iba raz. Pred pár rokmi pripravovali nové vydanie a ozvali sa mi, či neviem, kto je Marta Sluková a ja vravím, že ja za slobodna. Potom mi padli všetky preklady. Zamestnanie som nemala. Našťastie mi pomohla sestra a kamaráti. Na ich mená som preložila veľa vecí. Pravdaže, dalo sa to len s pomocou obetavých vydavateľských redaktorov.

Dalo sa z toho užiť celú rodinu?

Rýchlo som pochopila, že si musím nájsť zamestnanie. Ani to však nešlo. Miesto som si našla, až keď Paľu pustili z väzenia. Desať rokov som potom robila v Datasysteme. Cez deň som bola v práci, potom som sa postarala o rodinu a po nociach som prekladala.

Dnes už sa preklady, ktoré ste robili na iné mená, uvádzajú pod správnym menom?

Dodnes je to problém. Právny aj morálny. Teraz sa pripravuje encyklopédia prekladateľov a tam sa to azda dá na poriadok. Uviest', že ten a ten človek mal tú odvahu a zobral preklad na svoje meno, ale skutočný preklad robil niekto iný, a toho uviest'. Honorár za preklad mi priatelia, čo mi pomohli, vždy dali, ale do penzie sa mi ten príjem nikdy nezapočítal a ani peniaze za následné druhé, tretie vydania nešli väčšinou už mne.

Nechceli ste emigrovať?

Nie, nikdy. Tesne pred okupáciou sme boli v Londýne. Tvrdili nám tam, že Rusi nás obsadia, a aby sme tam zostali. Syn bol vtedy vo Švédsku a dcéra by ešte mohla prísť za nami. Ponúkali nám pomoc, dobrú prácu. Ale my sme im neverili. Nevedeli sme si predstaviť, že by nás Rusi okupovali. A hlavne sme si mysleli, že odchod nie je riešenie. Naivne sme si hovorili, že teraz sa budú diať veci, že sa bude dať veľa urobiť.

A potom, keď sa váš manžel vrátil z väzenia?

Už sme na to nemali síl. Paľo sa utiahol a pracoval radšej so zemou, v záhrade a bol už veľmi chorý. Mal rozodmu pľúc, ťažkú astmu.

Nelutujete to spätne, že ste neodišli?

Nie. Ale, samozrejme, že keby som dnes bola tesne pred okupáciou v Londýne a jasnozrivo vedela, čo príde, určite by som zostala. Ale i tak si to neviem predstaviť, ako by som tu nechala priateľov, rodinu.

Nezanevreli ste na ruštinu?

Nikdy. To s tým nemá vôbec nič spoločné. Ani na Rusov, veď tam sú aj dnes skvelí ľudia.

Verili ste, že sa ešte dožijete zmeny?

Vravievala som: Keby sa tak ešte za nášho života rozpadol Sovietsky zväz alebo aspoň prišli mimozemšťania. Môj muž zomrel presne rok pred revolúciou 26. novembra 1988.

Po roku 1970 ste nemohli oficiálne prekladať, ako to bolo po roku 1989?

Pokračovala som ďalej. Akurát moja obľúbená ruština sa vytratila a dodnes som sa k nej už dostala len veľmi výnimočne.

Ako sa dnes pozeráte na Rusko? Je to rozdiel oproti časom, keď vám vstúpil do života Solženicyn?

Nie je to na závidenie a na obdiv už vonkoncom nie. Ale ako povedal Solženicyn: Z veľkého utrpenia sa rodí veľká literatúra. Takže my obdivovatelia veľkej ruskej literatúry veríme.

MARTA LIČKOVÁ